

Peter Oluf Brøndsted: Πρωτοπόρος φιλέλληνα, ή ένας άλλος Elgin;

Κωνσταντίνας Γογγάκη, Επίκουρης Καθηγήτριας Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Δανός αρχαιολόγος, θεολόγος και φιλόλογος Peter Oluf Brønsted (1780-1842) φτάνει στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1810, πραγματοποιώντας την πρώτη, ουσιαστικά, επίσκεψη Δανού περιηγητή στην χώρα. Η πενταμελής ομάδα που ταξιδεύει μαζί του, εκτός από τον ίδιο, αποτελείται από τον Δανό φιλόλογο και μουσικό Georg H.C. Koës, τους Γερμανούς, αρχιτέκτονα Carl Haller von Hallerstein από τη Νυρεμβέργη και ζωγράφο Jakob Linckh από τη Βυρτεμβέργη, και, τέλος, τον Εσθονό βαρόνο Otto Magnus von Stackelderg. Ο πρωταρχικός σκοπός της επίσκεψής τους, όπως, τουλάχιστον, διατείνονται οι ίδιοι, είναι να περιγράψουν την αρχαία και τη νέα Ελλάδα, μέσω της τοπογραφίας, της ιστορίας, των τεχνών και των εθίμων της.

Και μόνο η αναφορά, ωστόσο, των ονομάτων των Ευρωπαίων φίλων του, με τους οποίους ο Brønsted έρχεται στην Ελλάδα, είναι αρκετή για να κατανοήσει κανείς τον αληθινό σκοπό της επίσκεψης αυτών των «πνευματικών» ανθρώπων της Δύσης: ο von Hallerstein υπήρξε Πράκτορας του διαδόχου της Βαυαρίας Λουδοβίκου, με αποστολή του στην Ελλάδα τη συγκέντρωση αρχαιοτήτων, και με εντολή να αγοράσει όλες τις κεφαλές των αλόγων που είχαν απομείνει στο ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα και μια Καρυάτιδα. Ο ίδιος θα πραγματοποιήσει ανασκαφές στα Μέγαρα και την Ιθάκη και θα αγοράσει το αρχαίο θέατρο της Μήλου για λογαριασμό του Λουδοβίκου. Αλλά και οι τρεις άλλοι της παρέας, ο von Stackelberg, ο Linkh και ο Koës, κατηγορούνται για κλοπή των αρχαίων ελληνικών ευρημάτων και για κερδοσκοπία.

Ανάλογη είναι και η στάση του Brøndsted. Τόσο ο ίδιος, όσο και ο Koës, αποφεύγοντας και τις τυχόν δυσκολίες που θα ανέκυπταν από τις τουρκικές αρχές, ενεργούν ως διπλωματικοί εκπρόσωποι στην Υψηλή Πύλη. Χαίρουν, επομένως, της μεγάλης υποστήριξης του Αλή Πασά, τον οποίο συναντά ο Brøndsted στο πολυτελές σεράι του στα 'Παλιοςάραγα' της Πρεβέζης. Στις συζητήσεις τους ο Αλή Πασάς αναφέρεται στις «παλιόπετρες», και είναι σαφής η προσφορά του στον Brønsted: «Αν θέλεις να κάνεις ανασκαφές σε κάποιο μέρος της Αλβανίας θα σου παραχωρήσω όσους ανθρώπους χρειάζεσαι δωρεάν, αλλά εξυπακούεται ότι θα έχω το μερίδιό μου στα μάρμαρα και σ'αυτά τα πολύτιμα πράγματα που θα βρούμε». Λίγο-πολύ με αυτόν τον τρόπο κλείνονται οι συμφωνίες. Στην ανασκαφή στις Βάσσες του ναού του Επικούρειου

Απόλλωνα, λόγου χάριν, ο γιός του Βελή Πασάς προσφέρθηκε να αναλάβει τα μισά από τα έξοδα της ανασκαφής, έναντι βέβαια εκχώρησης ενός μέρους των ευρημάτων. Όταν, όμως, τα ευρήματα μεταφέρθηκαν στον Πασά στην Τρίπολη, αυτός απογοητεύθηκε, επειδή περίμενε ανάγλυφες παραστάσεις από καθαρό ασήμι και όχι... «καφετιές διαβρωμένες πέτρες», και τα παραχώρησε στους ‘Μυλόρδους’ (όπως αποκαλούσαν τότε τους ξένους επισκέπτες) έναντι τετρακοσίων λιρών.

Η χρονιά που καταφθάνει ο Brønsted στην Ελλάδα, το 1810, είναι η χρονιά κατά την οποία ο Άγγλος λόρδος Elgin (: Thomas Bruce) φορτώνει το τρίτο μέρος της λείας του με το πολεμικό πλοίο «Υδρα». Η λεηλασία των μνημείων γενικεύεται στις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα. Η δέθεν «αρχαιολογική» έρευνα ματατρέπεται σε ληστρική επιχείρηση, με ολέθριες συνέπειες για τα μνημεία και τα έργα τέχνης. Η πολυεθνική εταιρία αρχαιοκαπήλων που έχει συγκροτηθεί από το 1807 για ανασκαφές σε ελληνικούς αρχαιολογικούς χώρους και πώληση ευρημάτων στην ευρωπαϊκή αγορά, έχει ως μέλη της την αφρόκρεμα της ευρωπαϊκής ελίτ. Συνεργάτες της, μεταξύ άλλων, είναι ο Γάλλος αρχαιολόγος Louis François Fauvel, πρόξενος της Γαλλίας στην Αθήνα, ο επίσης αρχαιοκάπηλος Γερμανός Georg Christian Gropius, κατοπινός πρόξενος της Αυστρίας, και ο Άγγλος Charles Robert Cockerell.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1810 η παρέα του Brønsted φτάνει στην Αθήνα, συνάπτοντας γνωριμίες με υψηλά πρόσωπα της κοινωνικής ζωής του τόπου, όπως με τον Λόρδο Byron, μέσω του οποίου γνωρίζονται με τον Fauvel, και τον ζωγράφο Giovanni Battista Lusieri, ο οποίος είναι αντιπρόσωπος του Λόρδου Elgin. Βλέπουν με τα μάτια τους τα μάρμαρα του Παρθενώνα που έχει αποσπάσει ο Lusieri κατ’εντολήν του Elgin, και μένουν, κατ’αρχήν, άναυδοι με τον απαράδεκτο τρόπο που ο Lusieri έχει μεταχειρισθεί τον Παρθενώνα. Τον χειμώνα του 1810-1811 ο Brønsted αναλαμβάνει τις ανασκαφές στην Κέα, και ιδιαίτερα στην αρχαία Καρθαία, ενώ την άνοιξη του 1812 εργάζεται στην Αίγινα και τη Σαλαμίνα, και τον Ιούνιο ενισχύει τον Haller στις ανασκαφές του στο ιερό του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσσειες. Ο Brønsted μεταβαίνοντας το 1811 στην Κέα, θα μισθώσει εργάτες και θ’ αρχίσει ανασκαφές στις Πόλες, την αρχαία Ιουλίδα. Όταν οι κάτοικοι μαθαίνουν πως γίνεται ανασκαφική έρευνα ενθουσιάζονται, και ανυποψίαστοι προσφέρουν εθελοντικά την εργασία τους. Με τη βοήθειά τους έρχεται στο φως πλήθος αρχαιοτήτων, ανάμεσά τους και πολλά ακέραια αγάλματα. Τι απέγινε, όμως, αυτός ο θησαυρός; Τον φόρτωσε ο Δανός «αρχαιολάτρης» στο αγγλικό πλοίο «Η ωραία Νίνα» και πούλησε τα γλυπτά στη Δανία και τη δυτική Ευρώπη (P.O. Brønsted, *Voyages dans la Grèce accompagnés de recherches archéologiques*, Paris 1826-1830, σ. 24).

Ο Brønsted, εκμεταλλευόμενος την υποστήριξη που είχε από τον Σουλτάνο, και, κυρίως, εκμεταλλευόμενος τον λαό της χώρας με την κλασική παιδεία, που ωστόσο σε εκείνη τη φάση ως πρωταρχικό μέλημά του έχει τον εθνικοαπελευθερωτικό του αγώνα, αδίκησε την Ελλάδα και λεηλάτησε τον πολιτισμό της. Ο ίδιος πρωταγωνίστησε και στις ρυθμίσεις που αφορούσαν στην έξοδο ή την πώληση αυτών των ευρημάτων έξω από την Ελλάδα. Έτσι, μπορεί στη συνείδηση των Δανών να θεωρείται μια πνευματική προσωπικότητα, και μπορεί με τις παραδόσεις του στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης να άσκησε μεγάλη επίδραση στους αστικούς ρομαντικούς κύκλους της πρωτεύουσας της Δανίας, αλλά, τελικά, η αντίληψη που επικράτησε γι' αυτόν τον καταδίκασε σε αρχαιοκάπηλο, και μάλιστα σε «αχρείο αρχαιοκάπηλο» (Κ. Σιμόπουλου, *Η λεηλασία και καταστροφή των Ελληνικών Αρχαιοτήτων*, Αθήνα 1993, σσ. 306-308).